

STABILITEITSPROGRAMMA NEDERLAND

APRIL 2024

TEN GELEIDE

Status programma

Een concept van het Stabiliteitsprogramma is voorgelegd aan beide Kamers van het parlement. Daarnaast is een concept van het Stabiliteitsprogramma voorgelegd aan de Raad van State, de instantie die in Nederland belast is met het toezicht op de naleving van de Europese begrotingsregels. Deze rol vloeit voort uit artikel 5 van het Verdrag inzake Stabiliteit, Coördinatie en Bestuur (VSCB) en EU Verordening 473/2013, en is vastgelegd in de Wet houdbare overheidsfinanciën (Wet hof).

Verhouding tot 'two-pack'

Het Stabiliteitsprogramma dient tevens als nationaal begrotingsplan voor de middellange termijn. Hiermee voldoet Nederland aan de verplichting zoals uiteengezet in artikel 4 van Verordening 473/2013.

Verhouding tot Nationaal Hervormingsprogramma

De inhoud van het Nationaal Hervormingsprogramma, dat in april wordt gepubliceerd, en het Stabiliteitsprogramma vertonen enige overlap, bijvoorbeeld op het gebied van de macro-economische vooruitzichten. Het Stabiliteitsprogramma concentreert zich op macro-economische ontwikkelingen, de ontwikkeling van de Nederlandse overheidsfinanciën en het begrotingsbeleid. Het Nationaal Hervormingsprogramma richt zich met name op maatregelen en structurele hervormingen in het kader van de landspecifieke aanbevelingen voor Nederland onder het Europees Semester. Waar relevant, en om overlap te voorkomen, verwijzen deze documenten naar elkaar.

Gebruikte cijfers

De in deze rapportage gebruikte cijfers zijn gebaseerd op de meest recente ramingen van het Centraal Planbureau (CPB). Specifiek betreft dit het Centraal Economisch Plan (CEP), zoals gepubliceerd op 22 februari 2024, en de doorrekening van de voorjaarsbesluitvorming, zoals gepubliceerd op 26 april 2024. Deze ex-ante doorrekening bevat geen nieuwe macro-economische raming. Voor 2023 zijn, waar relevant, naast de CPB-cijfers ook de realisatiecijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) vermeld. Dit is bij de relevante tabellen in de bijlage aangegeven. Tot slot worden ook de ramingen van het ministerie van Financiën vermeld om aan te sluiten op de Voorjaarsnota.

Voorjaarsbesluitvorming

Het Stabiliteitsprogramma 2024 integreert voor het eerst de voorjaarsbesluitvorming. Dit nieuwe proces gaat samen met veranderingen in het nationale begrotingsproces. Sinds 2022 is de Voorjaarsnota meerjarig en omvat deze ook de vooruitkijkende voorjaarsbesluitvorming.

Demissionair kabinet

Op 7 juli 2023 is het kabinet gevallen, waardoor het huidige kabinet een demissionaire status heeft. Ondanks deze demissionaire status blijven urgente ontwikkelingen aandacht vragen, zoals steun voor Oekraïne, het herstel voor de gedupeerden van de toeslagenaffaire en de gevolgen van de gaswinning in Groningen. Bovendien zal het demissionaire kabinet zich blijven inzetten voor belangrijke thema's en de inzet van het coalitieakkoord volgen.

Hervorming Stabiliteits- en Groeipact

Door de herziening van het Stabiliteits- en Groeipact (SGP) is het Stabiliteitsprogramma 2024 de laatste rapportage van deze serie. Het rapport wordt opgevolgd door het budgettaire-structureel plan voor de middellange termijn en de jaarlijkse voortgangsrapportage. In deze context adviseert de Europese Commissie (EC) de lidstaten om dit voorjaar een lichter Stabiliteitsprogramma in te dienen. Door het gebrek aan een algemene richtlijn worden, in overleg met de EC, Raad van State en het CPB, de richtsnoeren van de EC voor een lichter en gestroomlijnd formaat van de Stabiliteits- en convergentieprogramma's uit 2020 gevolgd.

INHOUDSOPGAVE

Ten geleide	2
Samenvatting	4
Hoofdstuk 1: Algemeel beleidskader en doelstellingen	5
Hoofdstuk 2: Economische vooruitzichten	7
Hoofdstuk 3: Begrotingssaldo en overheidsschuld	9
Bijlage: Tabellen Stabiliteitsprogramma 2024	15
Tabel 1a. Macro-economische vooruitzichten	15
Tabel 1b. Prijsontwikkelingen	15
Tabel 2. Begrotingsvooruitzichten van de totale overheid	16
Tabel 3. Ontwikkelingen in de schuldbositie van de totale overheid	17
Tabel 4a: Impact HVP subsidies	17
Tabel 4b: Impact HVP leningen	17

SAMENVATTING

Na een jaar van economische stagnatie trekt de economische groei in 2024 weer iets aan. Het Centraal Planbureau (CPB) raamt een bbp-groei van 1,1% in 2024 en 1,6% in 2025. Deze groei wordt onder andere verklaard door de stijgende reële lonen en expansief overheidsbeleid. De inflatie daalt naar verwachting tot 2,9% in 2024 en 2,8% in 2025. De mediane koopkracht groeit met 2,7% in 2024. De buitenlandse vraag herstelt met vertraging in de loop van 2024. De investeringen groeien naar verwachting pas weer in 2025. De werkloosheid loopt licht op tot 3,9% in 2025. De krapte op de arbeidsmarkt zal echter slechts beperkt afnemen de komende jaren.

Het door het CPB geraamde EMU-saldo komt na de besluitvorming uit op -2,0% bbp in 2024 en -2,1% bbp in 2025. Het kabinet blijft dit voorjaar binnen de uitgavenplafonds en het inkomstenkader voor 2024 en 2025, zoals vastgelegd in het coalitieakkoord. Het kabinet heeft dit voorjaar erop ingezet dat de uitgaven in de begrotingen in het goede kasritme geplaatst worden. Bovendien hebben de departementen de tegenvallers ingepast op hun begroting. Daarmee blijft het EMU-saldo in 2024 en 2025 onder de Europese tekortnorm van 3% bbp.

Ondanks oplopende geraamde tekorten over de periode van 2024 tot en met 2028 blijft de EMU-schuld onder de Europese referentiewaarde van 60% bbp. Het EMU-saldo daalt naar -3,2% bbp in 2028, vooral door het expansieve basispad. Het CPB houdt hierbij rekening met onderuitputting, onder andere door krapte op de arbeidsmarkt. De onderuitputting zal in latere jaren afnemen, waardoor deze middelen tot besteding komen. Ook leiden demografische ontwikkelingen tot stijgende overheidsuitgaven. Daarnaast zullen de rente-uitgaven op termijn toenemen. De EMU-schuld zal door de begrotingstekorten stijgen van 46,8% bbp in 2024 naar 52,0% bbp in 2028.

Het demissionaire kabinet blijft uitvoering geven aan het coalitieakkoord, waarbij de financiële kaders zoals overeengekomen worden gerespecteerd. In het coalitieakkoord is een ambitieuze investeringsagenda aangekondigd voor belangrijke maatschappelijke uitdagingen en transities, waaronder op het gebied van klimaat, natuur, onderwijs en wetenschap. Voor enkele belangrijke dossiers die niet kunnen wachten, zoals het schadeherstel en de versterkingsoperatie in Groningen, de hersteloperatie toeslagen en steun aan Oekraïne, blijft het kabinet actief handelen.

Volgens de CEP raming van het CPB zal de EMU-schuld op middellange termijn door de stijgende tekorten oplopen tot 63,5% bbp in 2032. De combinatie van een ambitieuze investeringsagenda voor maatschappelijke uitdagingen en transities, oplopende rentelasten en vergrijzingskosten zorgt ervoor dat de overheidsfinanciën bij ongewijzigd beleid geleidelijk verslechteren. De preventieve arm van de herziene Europese begrotingsregels (het Stabiliteits- en Groeipact) vereist dat het EMU-tekort onder de referentiewaarde van 3% bbp, en de EMU-schuld onder de referentiewaarde van 60% bbp blijven op de middellange termijn. Van lidstaten wordt verwacht dat zij hier op korte termijn al rekening mee houden bij het vaststellen van hun begrotingsbeleid. Daarbij dient ook rekening te worden gehouden met onder andere toekomstige vergrijzingslasten. Om aan deze eis te voldoen, is voor Nederland vermoedelijk een begrotingsinspanning nodig. Deze opgave heeft geen bindende gevolgen zolang het feitelijke EMU-tekort en de EMU-schuld onder de referentiewaarden blijven, zoals volgt uit de correctieve arm.

Het Stabiliteitsprogramma 2024 integreert voor het eerst de voorjaarsbesluitvorming. Dit nieuwe proces gaat samen met veranderingen in het nationale begrotingsproces. Sinds 2022 is de Voorjaarsnota meerjarig en omvat deze ook de meerjarige voorjaarsbesluitvorming. Het CPB heeft op basis van deze besluitvorming een ex-ante raming van het EMU-saldo en de EMU-schuld opgesteld. Dit betekent dat deze raming geen nieuwe macro-economische doorrekening bevat.

HOOFDSTUK 1:

ALGEHEEL BELEIDSKADER EN DOELSTELLINGEN

Dit Stabiliteitsprogramma presenteert een update van de Nederlandse begrotingsvooruitzichten, conform de bepalingen van het Stabiliteits- en Groeipact (SGP). Door de herziening van het SGP is het Stabiliteitsprogramma 2024 de laatste rapportage van deze serie. Dit verslag wordt opgevolgd door het budgettaire-structureel plan voor de middellange termijn in het najaar van 2024. Vanwege deze overgang heeft de Europese Commissie (EC) de rapportageverplichtingen van dit Stabiliteitsprogramma verminderd vergeleken met voorgaande jaren.

Stabiliteits- en Groeipact

De referentiewaarden van de correctieve arm van het SGP gelden voor het huidige Stabiliteitsprogramma. Lidstaten wordt gevraagd om in hun Stabiliteitsprogramma te verantwoorden hoe het EMU-tekort onder 3% bbp en de EMU-schuld onder 60% bbp blijft, of snel genoeg naar deze grens toe beweegt. In de voorbije jaren werden deze normen niet gehandhaafd, op grond van de aanhoudende economische onzekerheid. De Commissie heeft in 2023 aangekondigd in het voorjaar van 2024 weer te zullen beoordelen of er sprake is van een buitensporig tekort op basis van het gerealiseerde tekort in 2023.¹

De EC heeft per 1 januari 2024 de ontsnappingsclausule van het SGP gedeactiveerd, waardoor de preventieve arm in principe weer van kracht wordt. Vanwege de transitieperiode naar het nieuwe SGP is de 'matrix van vereisten' niet van toepassing. De preventieve arm omvat de middellangetermijndoelstelling (MTO – *medium term objective*) voor het structurele begrotingssaldo (voor Nederland 0,75%). Bij een overschrijding moet het structureel saldo voldoende verbeteren, conform de zogenaamde 'matrix van vereisten', waarbij een verbetering met 0,5%-punt als uitgangspunt geldt. Vanwege de transitieperiode naar het nieuwe SGP ziet de Commissie echter geen plaats meer voor toepassing van deze 'matrix van vereisten'.²

Voor 2024 zijn de landspecifieke aanbevelingen³ van de Raad van de Europese Unie uit 2023 voor Nederland relevant.⁴ Ten eerste is in plaats van de 'matrix van vereisten', gekeken welke verbetering van het structureel saldo nodig is om op middellange termijn het EMU-tekort onder 3% bbp en de EMU-schuld onder 60% bbp te houden. Hieruit volgt dat voor 2024 de Raad een verbetering van het structurele begrotingssaldo van ten minste 0,3% bbp passend acht, met oog op de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Dit vertaalt zich voor Nederland in een aanbeveling om de nominale stijging van de nationaal gefinancierde netto primaire uitgaven⁵ in 2024 te beperken tot maximaal 3,5% ten opzichte van 2023. De netto primaire uitgaven zullen in 2024 mogelijk harder groeien dan aanbevolen. Ten tweede is Nederland aanbevolen om in 2024 de tijdelijke energiesteunmaatregelen af te bouwen en de gerelateerde besparingen te gebruiken voor verlaging van het begrotingstekort. Ten derde is geadviseerd om overheidsinvesteringen te behouden en de subsidies uit het Herstel- en Veerkrachtplan effectief in te zetten, met name om de groene en digitale transitie te bevorderen. Tot slot is Nederland aanbevolen om na 2024 een begrotingsbeleid te voeren dat gericht is op prudente overheidsfinanciën op de middellange termijn, in combinatie met investeringen en hervormingen die bijdragen aan duurzame economische groei.

¹ Europese Commissie. (2023, 8 maart). Communication from the Commission to the Council: fiscal policy guidance for 2024 COM(2023) 141 final.

² Europese Commissie. (2023, 8 maart). Communication from the Commission to the Council: fiscal policy guidance for 2024 COM(2023) 141 final.

³ Europese Commissie. (2023, 24 mei). Recommendation for a Council Recommendation on the 2023 National Reform Programme of the Netherlands and delivering a Council opinion on the 2023 Stability Programme of the Netherlands.

⁴ Het Nationaal Hervormingsprogramma 2024 gaat uitgebreider in op deze landspecifieke aanbevelingen.

⁵ Dit zijn nationaal gefinancierde uitgaven ongerekend discretionaire maatregelen en exclusief rente-uitgaven en uitgaven voor cyclische werkloosheid.

Nationale begrotingsregels

De huidige Nederlandse begrotingssystematiek is gebaseerd op het voeren van een trendmatig begrotingsbeleid. Het model van trendmatig begroten, dat kabinetten sinds 1994 hanteren, is ontworpen om economische schommelingen op te vangen. Voor een goede beheersing van de overheidsfinanciën werkt het kabinet met uitgavenplafonds die aan het begin van de kabinetsperiode zijn afgesproken. Voor de inkomstenkant van de begroting en bij de werkloosheids- en bijstandsuitgaven, geldt het principe van automatische stabilisatie: conjuncturele meevallers komen ten gunste van het saldo, conjuncturele tegenvallers belasten het saldo.

Het kabinet hanteert bij de besluitvorming de begrotingsregels, zoals vastgelegd in de Startnota.⁶ Het gaat daarbij onder meer om scheiding tussen inkomsten en uitgaven en het communiceren over de jaar-op-jaar ontwikkeling van uitgaven en inkomsten. Het kabinet beslist jaarlijks in het voorjaar op één moment integraal over (de aanpassingen van) de begroting en de hoofdlijnen van de inkomsten. In augustus wordt de besluitvorming over koopkrachtontwikkeling afgerond. Aan de uitgavenkant moeten nieuwe uitgaven gedurende de kabinetsperiode worden ingepast onder het vooraf afgesproken uitgavenkader. Eventuele tegenvallers in de uitgaven worden binnen het vastgestelde kader opgevangen en worden niet gecompenseerd door verhoging van belastingen of premies.

Voorjaarsbesluitvorming

In het Stabiliteitsprogramma 2024 wordt voor het eerst de voorjaarsbesluitvorming geïntegreerd. Het CPB heeft op basis van deze besluitvorming de effecten op de overheidsfinanciën berekend, waardoor de meest actuele ramingen voor het EMU-saldo en de EMU-schuld beschikbaar zijn. Voorheen bevatte het Stabiliteitsprogramma de cijfers van het Centraal Economisch Plan van het CPB, dat vooraf gaat aan de voorjaarsbesluitvorming. Deze vernieuwing loopt parallel aan de aanpassing van het nationale begrotingsproces. Sinds 2022 is de Voorjaarsnota meerjarig en bevat deze, naast wijzigingen op de begroting van het lopende jaar, ook de meerjarige voorjaarsbesluitvorming en daarmee een doorkijk naar de begroting van de komende jaren. De Voorjaarsnota bevat de ramingen van het EMU-saldo en de EMU-schuld van het ministerie van Financiën. Deze ramingen kunnen op punten afwijken van die van het CPB. Dit Stabiliteitsprogramma zal ook ingaan op de verschillen tussen beide ramingen.

⁶ Tweede Kamer der Staten-Generaal. Startnota Kabinet Rutte IV.

HOOFDSTUK 2: ECONOMISCHE VOORUITZICHTEN

Na een jaar van economische stagnatie trekt de groei in 2024 en 2025 weer aan. De inflatie neemt af en de lonen stijgen, waardoor de koopkracht herstelt. De toename van de consumptie door huishoudens is dan ook, samen met expansief overheidsbeleid, een belangrijke reden voor de economische groei. De werkloosheid zal iets toenemen. Toch blijft de arbeidsmarkt krap in zowel 2024 als 2025. De wereldhandel komt traag op gang, waardoor de buitenlandse vraag gematigd zal groeien. De investeringen krimpen in 2024, maar dragen positief bij aan de groei in 2025.

De Nederlandse economie groeit gematigd na de economische afkoeling in 2023. Het CPB raamt een economische groei van 1,1% in 2024 en 1,6% in 2025.⁷ In 2023 bedroeg de bbp-groei slechts 0,1%.⁸ Naar verwachting stijgen de reële inkomens en herstelt de koopkracht, wat de consumptie van huishoudens zal stimuleren. In combinatie met expansief overheidsbeleid leidt dit tot aantrekkende economische groei. Ook de wereldhandel komt langzaam weer op gang en is vanaf 2024 weer in lijn met de mondiale bbp-ontwikkeling. De Nederlandse uitvoer zal na een krimp in 2023 naar verwachting groeien met 0,6% in 2024 en 2,5% in 2025. Het CPB schat in dat bedrijfsinvesteringen in 2024 negatief bijdragen aan de bbp-groei, waarna deze in 2025 weer licht terugveren.

De inflatie neemt af door daling van de energieprijzen en de kerninflatie. Het CPB raamt dat de inflatie in 2024 2,9% bedraagt en in 2025 2,8%. Ondanks de uitfasering van het prijsplafond zijn de energieprijzen in 2024 lager dan in 2023. Dit drukt de inflatie. Ook de kerninflatie neemt af, maar blijft boven het langjarig gemiddelde. Dit komt doordat bedrijven de hogere energiekosten inmiddels hebben doorberekend. Anderzijds hebben de lonen en huren een opwaarts effect op de (kern)inflatie.

De koopkracht herstelt in 2024 en keert bijna terug op het niveau van 2021, de periode voor de inflatiepiek. Het koopkrachtherstel wordt verklaard door de lagere inflatie, een forse stijging van de lonen en de koopkrachtmaatregelen van de overheid. Mede omdat de lonen de afgelopen jaren zijn achtergebleven bij de inflatie wordt voor 2024 een inhaalslag verwacht. De lonen stijgen naar verwachting dan ook fors met 6%. In 2025 neemt de groei van cao-lonen af tot 3,9%, omdat de meeste lonen dan voor de inflatiepiek gecompenseerd zijn. Daarnaast daalt in 2024 het aantal personen en het aantal kinderen in armoede door de lagere inflatie, hogere lonen en gericht beleid.

De werkloosheid blijft naar verwachting laag. Het CPB raamt dat de werkloosheid oploopt tot 3,7% in 2024 en 3,9% in 2025. Dit is ruim onder de evenwichtswerkloosheid van 5,3%. De arbeidsvraag was de afgelopen jaren hoger dan het arbeidsaanbod. In 2024 en 2025 groeit de werkgelegenheid beperkt, maar ook de groei van het arbeidsaanbod is gematigd. Hierdoor houdt de krapte op de arbeidsmarkt aan. Naar verwachting past de arbeidsmarkt zich op langere termijn wel aan en zal de arbeidsvraag afnemen, waardoor de krapte langzamerhand vermindert.⁹ Door beperkte groei van het arbeidsaanbod en de arbeidsproductiviteit op de middellange termijn blijft de arbeidsmarkt naar verwachting wel krappere dan voorheen.

⁷ Centraal Planbureau. (2024). Centraal Economisch Plan (CEP) 2024.

⁸ Centraal Bureau voor de Statistiek. (2024). De Nederlandse economie in 2023.

⁹ Centraal Planbureau. (2024). Krappe arbeidsmarkt vraagt om keuzes.

Tabel 2.1 Macro-economische vooruitzichten

		2023	2023	2024	2025	2026	2027	2028
	ESA-code	mld. euro	Verandering t.o.v. voorafgaand jaar (%)					
1. Reëel bbp	B1*g	1033,2	0,1	1,1	1,6	1,4	1,2	1,1
2. Nominaal bbp	B1*g		7,8	5,1	4,0	4,1	3,8	3,7
Componenten van het reële bbp								
3. Particuliere consumptieve bestedingen	P.3	449,3	0,4	2,7	2,4	1,9	1,8	1,9
4. Consumptieve bestedingen van de overheid	P.3	259,8	2,6	3,2	0,9	1,4	2,5	1,3
5. Bruto investeringen in vaste activa	P.51	211,6	1,7	-2,8	2,5	1,6	0,8	2,5
6. Voorraadmutaties (Δ)	P.52 + P.53	-4,9	-0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
7. Uitvoer van goederen en diensten	P.6	882,0	-1,2	0,6	2,5	2,2	2,1	2,0
8. Invoer van goederen en diensten	P.7	764,6	-0,7	1,1	3,0	2,6	2,9	3,1
Bijdragen aan reële bbp-groei								
9. Finale binnenlandse vraag		920,8	1,3	1,6	2,0	1,7	1,8	1,9
10. Voorraadmutaties (Δ)	P.52 + P.53	-4,9	-0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
11. Extern saldo van goederen en diensten	B.11	117,4	-0,5	-0,3	-0,1	-0,1	-0,3	-0,5

Bron: CPB

Tabel 2.2 Arbeidsmarktontwikkelingen

		2023	2023	2024	2025	2026	2027	2028
	ESA-code	Niveau	Verandering t.o.v. voorafgaand jaar (%)					
1. Werkgelegenheid, personen (x 1000)		10307,6	1,5	0,6	0,2	0,0	-0,1	-0,2
2. Werkgelegenheid, aantal gewerkte uren (in mln.)		14369,9	0,5	0,6	0,6	0,3	0,2	0,1
3. Werkloosheid (% van de beroepsbevolking) ¹⁰		358,2	3,5	3,7	3,9	4,2	4,4	4,6
4. Arbeidsproductiviteit, personen		100,2	-1,3	0,5	1,4	1,4	1,3	1,4
5. Arbeidsproductiviteit, aantal gewerkte uren		71,9	-0,4	0,3	0,9	1,1	0,9	0,9
6. Loonsom van werknemers (in mld.)	D.1	483,7	7,1	6,9	4,8	4,4	4,4	4,0
7. Loonsom per werknemer (€) (x 1000)		33,7	6,8	6,2	4,2	4,2	4,2	3,8

Bron: CPB

¹⁰ 358,2 geeft het aantal werklozen van de beroepsbevolking x1000 weer.

HOOFDSTUK 3:

BEGROTINGSSALDO EN OVERHEIDSSCHULD

Dit hoofdstuk presenteert de CPB-ramingen voor het EMU-saldo en de EMU-schuld na de voorjaarsbesluitvorming. Ook belicht dit hoofdstuk het verschil tussen deze cijfers en de in de Voorjaarsnota gepresenteerde cijfers op basis van de ramingen van Financiën. In 2023 ontwikkelden het EMU-saldo van -0,3% bbp en de EMU-schuld van 46,5% bbp (realisatiecijfers van het CBS) zich gunstiger dan de verwachtingen uit het Stabiliteitsprogramma 2023. Voor 2024 raamt het CPB een EMU-saldo van -2,0% bbp, terwijl de EMU-schuld naar verwachting zal stijgen tot 46,8% bbp.

Begrotingssaldo

Het EMU-saldo voor 2023 bedraagt -0,3% bbp en valt daarmee gunstiger uit dan geraamd in het Stabiliteitsprogramma 2023 (-3,0% bbp).¹¹ Voor 2024 raamt het CPB een EMU-saldo van -2,0% bbp. Deze verandering is met name het gevolg van de investeringsagenda van het huidige demissionaire kabinet, die tot besteding komt. De realisaties van het verleden jaar en de verwachte ontwikkeling van het EMU-saldo worden gepresenteerd in figuur 3.1.

De drie voornaamste componenten van het verschil tussen het geraamde en gerealiseerde EMU-saldo van 2023 zijn de uitgaven onder het uitgavenplafond, decentrale overheden en inkomsten. Rekening houdend met het Nederlandse budgettaire proces worden deze verschillen gedetailleerd toegelicht in het Financieel Jaarverslag van het Rijk 2023, dat wordt gepubliceerd op 15 mei. Ten eerste is bij de uitgaven onderuitputting een deel van de oorzaak, waarin onder andere arbeidsmarktkrapte een rol speelt. Ook zijn investeringsmiddelen naar achteren geschoven. Daarnaast kwam een deel van de dekking voor het energiepakket, de tegenvallende gasbaten, asiel en rente uit latere jaren. Bovendien zijn de coronauitgaven lager uitgevallen dan geraamd. Ook zijn bij de decentrale overheden overschotten bij algemene en specifieke uitkeringen zichtbaar geworden, welke in andere jaren tot besteding komen.

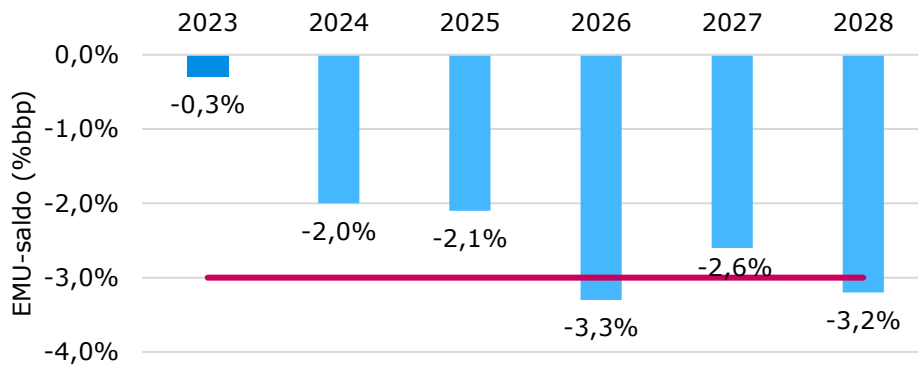
Tot slot waren de gerealiseerde inkomsten ruim hoger dan geraamd, in ongeveer gelijke mate gedreven door economische ontwikkelingen en beleidsmatige wijzigingen.

Beleidsmatig is de geplande verlaging van de energiebelasting teruggedraaid en viel het incidentele anticipatie-effect binnen de dividendbelasting hoger uit dan verwacht. Wel leidt dit op korte termijn tot minder opbrengsten. Op economisch vlak hebben met name de hogere bedrijfswinsten en contractloonstijging bijgedragen aan hogere ontvangsten bij respectievelijk de vennootschapsbelasting en loon- en inkomensheffing.

Het geraamde EMU-saldo van -2,0% bbp in 2024 verandert naar -3,2% bbp in 2028 volgens de ramingen van het CPB. Aan de uitgavenkant nemen de uitgaven in 2024 en 2025 toe vanwege het expansieve basispad. Dit is mede het gevolg van de investeringsagenda van het huidige demissionaire kabinet, waarbij het kabinet uitvoering blijft geven aan het coalitieakkoord. In 2026 is het saldo incidenteel slechter vanwege de uitgaven voor het affinancieren en invaren van de militaire pensioenen in het nieuwe pensioenstelsel. Daardoor zal het EMU-saldo 2026 incidenteel verslechteren met 0,7 % bbp. Verder raamt het CPB dat de onderuitputting op de middellange termijn zal afnemen en dat investeringsmiddelen tot besteding komen. De geleidelijke verslechtering van het EMU-saldo in latere jaren is onder andere het gevolg van demografische ontwikkelingen, die leiden tot hogere uitgaven aan zorg en sociale zekerheid. Ook zullen de rente-uitgaven op termijn stijgen door de gestegen rentetarieven en de toenemende financieringsbehoefte. Meerjarig is het aan een nieuw kabinet om keuzes te maken om te voldoen aan de Europese begrotingsregels.

¹¹ Centraal Bureau voor de Statistiek. (2024). Overheidstekort 2023 uitgekomen op 0,3 procent bbp.

Figuur 3.1 Ontwikkeling en raming EMU-saldo (% bbp)

Bron: CPB

Zoals ook vermeld in het Stabiliteitsprogramma 2023, staat het expansieve begrotingsbeleid op gespannen voet met de beperkte primaire uitgavengroei in de landspecifieke aanbevelingen van de Raad van de Europese Unie. Met de ambitieuze investeringsagenda richt het kabinet zich op de grote maatschappelijke uitdagingen en transitie, bijvoorbeeld op het gebied van klimaat, onderwijs en de woningmarkt. Het kabinet accepteert een tijdelijke verslechtering van de overheidsfinanciën omdat deze investeringen bijdragen aan de welvaart van toekomstige generaties en uitstel leidt tot hogere uitgaven in de toekomst.

Voorjaarsbesluitvorming

De financiële kaders zoals overeengekomen in het coalitieakkoord vormen het raamwerk waarbinnen de noodzakelijke investeringen plaatsvinden. Dit voorjaar houdt het kabinet zich aan de uitgavenplafonds voor 2024 en 2025. Vanwege de demissionaire status van het kabinet wordt daarbij terughoudendheid bij nieuw beleid gehanteerd. Voor enkele belangrijke dossiers die niet kunnen wachten, blijft het kabinet actief handelen. Het gaat hierbij om schadeherstel en de versterkingsoperatie in Groningen, de hersteloperatie toeslagen, de opvang van Oekraïense ontheemden en steun aan Oekraïne. Budgettaire worden de geraamde directe uitgaven en ontvangsten voor Oekraïne buiten het uitgavenplafond verwerkt. Daarnaast is afgelopen jaar voor de oploop van de rente-uitgaven, als gevolg van hogere rentetarieven, na de kabinetsperiode geen dekking gezocht. Dit is in overeenstemming met de begrotingsregels. De totale renteontwikkeling laat dit jaar een lichte tegenvaller zien en meerjarig meevallers. Nu de rentetarieven weer enigszins zijn gedaald, levert dit geen budgettaire ruimte op en valt deze meevaller ten gunste van de overheidsfinanciën.

Tijdens de voorjaarsbesluitvorming heeft het kabinet middelen overgeheveld naar de departementale begrotingen om uitvoering te geven aan het coalitieakkoord. Daarnaast blijft het kabinet onder andere werken aan de houdbaarheid van de zorg. Verder heeft het kabinet middelen ter beschikking gesteld om knelpunten aan te pakken in de Nederlandse halfgeleidersector. Daarnaast is met de medeoverheden een afspraak gemaakt om de normeringssystematiek vanaf 2024 te koppelen aan het bbp. De oploop van de opschalingskorting wordt geschrapt en gemeenten en provincies worden incidenteel grotendeels gecompenseerd voor de overgang naar de nieuwe bbp-systematiek. Daarnaast investeert het kabinet aanvullend structureel 500 miljoen euro in verdere versterking van de luchtverdediging en munitie van de eigen krijgsmacht. Tot slot is het kabinet in gesprek met de Tweede Kamer over een aanpak van de mestproblematiek.

Het kabinet heeft het inkomstenkader gesloten. Sinds de Miljoenennota 2024 was een aanzienlijke derving ontstaan, met name als gevolg van het niet doorgaan van het wetsvoorstel industrie en elektriciteit en het behoud van de salderingsregeling als gevolg van stemmingen in de Eerste Kamer. Voor de derving is een technische invulling opgenomen als dekking. Dit betekent dat is afgesproken dat er een tweede wegingsmoment komt in augustus, waarbij de dekking kan worden vervangen door een andere dekkingsbron. Voor de technische invulling is aangesloten bij

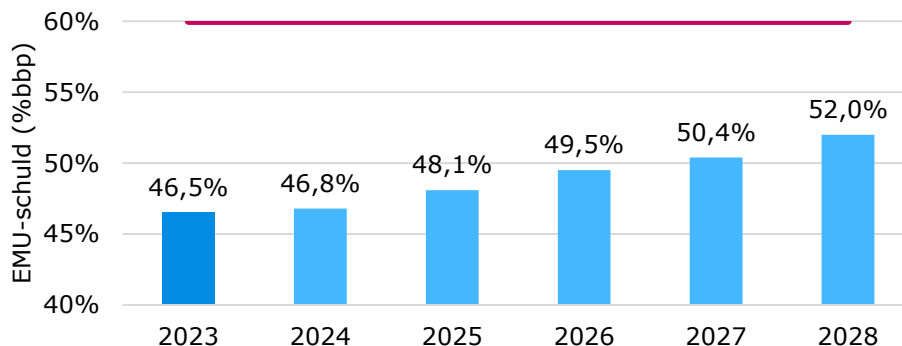
de bron van de derving. Dat betekent dat de hogere schijven binnen de energiebelasting worden verhoogd voor de maatregelen in de industrie. Voor het behoud van de salderingsregeling wordt het aangrijpingspunt voor het toptarief minder verhoogd dan voorgenomen en de mkb-winstvrijstelling verlaagd.

Overheidsschuld

De EMU-schuld is eind 2023 gedaald naar 46,5% bbp en blijft daarmee ruim onder de Europese referentiewaarde van 60% bbp.¹² De voornaamste redenen voor de dalende schuld waren een hoge nominale bbp-groei (noemereffect) en een meevallend EMU-saldo. Daarmee is de uitgangspositie van de staatsschuld goed. De realisatie valt ook lager uit dan verwacht in het Stabiliteitsprogramma 2023 (48,4% bbp). De geraamde EMU-schuld in 2024 komt uit op 46,8% bbp. Daarna zal de EMU-schuld naar verwachting stijgen naar 52,0% bbp in 2028. Dit komt door de meerjarige geraamde tekorten op het EMU-saldo. De schuld blijft in de gehele periode echter onder de Europese referentiewaarde van 60% bbp. De verwachte ontwikkeling van de schuld tot 2028 is te zien in figuur 3.2.

De ontwikkeling van het EMU-saldo en de EMU-schuld blijft onzeker. De ramingen en realisaties kunnen sterk van elkaar verschillen. Het EMU-saldo voor 2023 werd in het CEP 2023, de basis van het Stabiliteitsprogramma 2023, bijvoorbeeld geraamd op -3,0% bbp, terwijl op basis van recente CBS-cijfers blijkt dat een EMU-saldo van -0,3% bbp is gerealiseerd. Daarnaast werd de EMU-schuld in CEP 2023 op 48,4% bbp geraamd, terwijl de EMU-schuld eind 2023 46,5% bbp bedroeg. Ook voor 2024 zijn de ramingen voor het EMU-saldo en de EMU-schuld bijgesteld; het saldo wordt volgens de laatste CPB-cijfers geraamd op -2,0% bbp t.o.v. -2,6% bbp in het CEP 2023. Er bestaan onzekerheden die de ramingen beïnvloeden, zoals vergrijzing en vertraagde investeringen die in latere jaren tot besteding komen. Deze onzekerheid wordt verder versterkt door ontwikkelingen in de wereldeconomie en de oorlogen in Oekraïne en het Midden-Oosten.

Figuur 3.2 Ontwikkeling en raming EMU-schuld (% bbp)

Bron: CPB

Middellange termijn

De EMU-schuld zal de komende jaren naar verwachting stijgen tot 63,5% bbp in 2032, voornamelijk als gevolg van toenemende begrotingstekorten. Volgens het CEP 2024 loopt het EMU-tekort op tot 4,6% bbp in 2032. Bij deze berekeningen is de voorjaarsbesluitvorming niet meegenomen en zijn de cijfers gebaseerd op ongewijzigd beleid van vóór de besluitvorming. Ten eerste nemen de uitgaven in de sociale zekerheid en zorg toe door demografische ontwikkelingen. Ten tweede raamt het CPB dat de onderuitputting na 2024 zal afnemen, onder de veronderstelling dat personeelstekorten en andere uitvoeringsknelpunten geleidelijk zullen verminderen. Ten derde stijgen de uitgaven door klimaat- en stikstofbeleid, defensie en asielkosten. Tot slot stijgen de rente-uitgaven doordat de rentes de afgelopen jaren zijn gestegen. Omdat de Nederlandse staatsobligaties een lange looptijd hebben, worden deze stijgende rente-uitgaven pas geleidelijk gerealiseerd.

¹² Centraal Bureau voor de Statistiek. (2024). Overheidstekort 2023 uitgekomen op 0,3 procent bbp.

Volgens de preventieve arm van de herziene Europese begrotingsregels dienen lidstaten op middellange termijn hun EMU-tekort onder 3% bbp te houden of te brengen, en hun EMU-schuld onder 60% bbp te houden of voldoende snel daar naartoe te laten bewegen op de middellange termijn.¹³ Daarbij dienen ook toekomstige (vergrijzings-)lasten geabsorbeerd te worden. Vermoedelijk volgt uit de preventieve arm van het nieuwe SGP een begrotingsopgave voor Nederland, gegeven bovengenoemde verslechtering van de overheidsfinanciën op de middellange termijn. Deze opgave heeft echter geen bindende gevolgen, zolang het feitelijke EMU-tekort onder de 3% bbp blijft en de EMU-schuld onder de 60% bbp, zoals volgt uit de correctieve arm.

Investerings

Het demissionaire kabinet blijft uitvoering geven aan het coalitieakkoord, met investeringen gericht op het aanpakken van grote maatschappelijke problemen en transities, waaronder in het onderwijs, de woningmarkt en klimaat. De Raad van de Europese Unie heeft in zijn landspecifieke aanbevelingen voor Nederland van 30 juni 2023 de nadruk gelegd op het belang van investeringen in de groene en digitale transitie, infrastructuur en het verminderen van verstoringen in de woningmarkt.

Het kabinet doet omvangrijke investeringen in de woningmarkt en in het onderwijs om de onderwijskwaliteit te verbeteren, de achterstanden door de coronapandemie in te halen, en de kansengelijkheid te vergroten. Hiervoor wordt structureel 2 miljard euro begroot. Daarnaast wordt er geïnvesteerd in leraren en schoolleiders, vervolgopleidingen en onderzoek, cultuur en media. Ook wordt er tot 2031 in totaal 5 miljard euro geïnvesteerd ter bevordering van vrij en ongebonden onderzoek en ontwikkeling. Ten slotte wordt de basisbeurs heringevoerd voor studenten in het hoger onderwijs (1 miljard euro structureel). Met betrekking tot woningbouw zet het kabinet in op de bouw van 100.000 woningen per jaar, met extra nadruk op woningbouw voor sociale huurders, starters en middeninkomens.

Het laatste coalitieakkoord heeft aanzienlijke bedragen toegevoegd aan het Mobiliteitsfonds en het Deltafonds. In het laatste coalitieakkoord is cumulatief 7,5 miljard euro toegevoegd aan het Mobiliteitsfonds om de bereikbaarheid van veertien verstedelijkingsgebieden te verbeteren. Ook is structureel 1,5 miljard euro beschikbaar gesteld voor de instandhouding van de netwerken van ProRail en Rijkswaterstaat. Daarnaast heeft het kabinet een plan opgesteld voor een transitiefonds (Nationaal Programma Landelijk Gebied) met een budget van in totaal 25 miljard euro tot 2035, om de uitdagingen in de landbouw en natuur aan te pakken. Dit fonds is bedoeld om initiatieven te ondersteunen die gericht zijn op stikstofreductie, natuurherstel en verduurzaming van de landbouw.

Bij het coalitieakkoord is 35 miljard euro gereserveerd voor het Klimaatfonds. Het fonds draagt bij aan het behalen van de reductiedoelstellingen in de Klimaatwet, de transitie naar een klimaatneutrale energievoorziening, economie en samenleving en een rechtvaardige klimaattransitie. Dit gebeurt op drie specifieke bestedingsdoelen: (a) een broeikasgasneutrale energievoorziening in 2050; (b) het stimuleren van de implementatie van technieken voor energie-efficiëntie en de toepassing van hernieuwbare energie in het bedrijfsleven; (c) het stimuleren van de toepassing van technieken voor energie-efficiëntie, van hernieuwbare energie en van koolstofvastlegging in de gebouwde omgeving. In de jaren 2022 tot en met 2024 is er (na toevoeging van loon- en prijsbijstelling aan het fonds) 19,6 miljard euro cumulatief voor de jaren 2022 tot en met 2030 uit het Klimaatfonds overgeheveld naar de departementale begrotingen. Er resteert nog 17,3 miljard euro in het Klimaatfonds.

¹³ Voor de beoordeling wordt uitgegaan van ongewijzigd beleid in de periode van tien jaar na afloop van een aanpassingsperiode van vier of – bij verlenging op grond van ambitieuze hervormingen en investeringen – zeven jaar.

Het kabinet heeft fors ingezet op het verlagen van de armoedepercentages en het in balans brengen van de lasten op arbeid en de lasten op vermogen. Zo is het wettelijk minimumloon in de afgelopen jaren verhoogd met meer dan 10%, is lenen van de eigen bv beperkt en het lage tarief in de vennootschapsbelasting verhoogd van 15% naar 19%. De taakstellende opdracht in de bestrijding van opmerkelijke belastingconstructies is structureel voor het grootste gedeelte ingevuld. Met de Miljoenennota 2024 heeft het kabinet verder ingezet op het doel om armoede, met name onder kinderen, op korte termijn aanzienlijk te verminderen. Dit is onder andere gebeurd door het verder verhogen van de huurtoeslag en het kindgebonden budget. Ook is de arbeidskorting verhoogd. Door het totaal aan maatregelen daalt het aantal mensen in armoede in 2024 naar verwachting naar 4,7%. Dat is 1,4%-punt lager dan bij de start van het kabinet. Het aantal kinderen dat opgroeit in armoede in 2024 daalt naar verwachting naar 4,9%. Dat is 2,3%-punt minder dan bij de start van het kabinet.

Het Nederlandse Herstel en Veerkrachtplan (HVP) bestaat uit een combinatie van 22 hervormingen en 28 investeringen ter waarde van 5,4 miljard euro. Nederland focust zich nu op de implementatie van het plan. De 30 mijlpalen en doelstellingen die onderdeel zijn van dit betaalverzoek zijn volgens het kabinet behaald. Nederland zet zich in om dit betaalverzoek ter waarde van 1,3 miljard euro eind mei 2024 in te dienen. Ook wordt gewerkt aan het tweede betaalverzoek dat gepland staat voor het einde van 2024.

De combinatie van hervormingen en groeiversterkende investeringen draagt naar verwachting bij aan de productiviteit en de groei op lange termijn. Dit dankzij maatregelen op het gebied van onderwijs, onderzoek en ontwikkeling en de verdere digitalisering van de Nederlandse economie, alsook hervormingen van de energiemarkt en de arbeidsmarkt. Daarnaast zal het HVP bijdragen aan inclusieve groei, door middel van de hervormingen en investeringen in de groene en digitale transitie. Naar verwachting zal 26% van de financiële middelen voor de digitale transitie en 55% van de financiële middelen voor de groene transitie worden aangewend.

Verschil ramingen Voorjaarsnota en Stabiliteitsprogramma

De ramingen van het CPB voor het EMU-saldo en de EMU-schuld verschillen van de ramingen van het ministerie van Financiën in de Voorjaarsnota 2024. Beide ramingen zijn te zien in tabel 3.1. De ramingen voor het EMU-saldo en de EMU-schuld van het kabinet zijn gebaseerd op de uitgaven zoals deze in de departementale begrotingen zijn opgenomen en de raming van de belastinginkomsten. Het CPB maakt een onafhankelijke raming, waarbij het andere uitgangspunten kan hanteren dan het kabinet, in het bijzonder op onderuitputting. Beide ramingen baseren zich op het macro-economische beeld uit het CEP 2024 van het CPB.

Het geraamde EMU-saldo van het kabinet is in 2024 tot en met 2026 negatiever dan de ramingen van het CPB. Daarentegen is in 2028 de kabinetsraming juist positiever dan de CPB-ramingen. Dit komt omdat het CPB in eerdere jaren aanvullende onderuitputting en vertraging op investeringen veronderstelt ten opzichte van de begrotingsstanden. In latere jaren neemt deze onderuitputting in de ramingen van het CPB af. Daarnaast raamt het CPB hogere uitgaven in latere jaren vanwege de veronderstelde vertraging op investeringen. Een tweede verschil tussen de ramingen is de verhoging van het wettelijk minimumloon (WML) met 1,2%. De geplande verhoging is in de Voorjaarsnota meegenomen. Na publicatie van de nota is de verhoging in de Eerste Kamer weggestemd, daarom heeft het CPB deze niet meegenomen in zijn raming.¹⁴ Een derde verschil heeft betrekking op de zorg. Het CPB houdt er rekening mee dat de komende jaren een aantal besparingen niet volledig geïmplementeerd kunnen worden. Dit leidt tot zogenoemde besparingsverliezen ten opzichte van de begrotingsstanden. Ten slotte zijn zowel dit voorjaar als in de Miljoenennota de kosten voor asiel opwaarts bijgesteld in de jaren tot en met 2026. Het CPB veronderstelt dat deze tegenvaller in 2026 ook structureel is. De EMU-schuld van

¹⁴ De Voorjaarsnota is gepubliceerd op 15 april 2024. Echter is de verhoging van het WML op 16 april door de Eerste Kamer afgekeurd, waardoor de ramingen in de Voorjaarsnota hier geen rekening mee houden.

het kabinet is in alle jaren hoger dan die van het CPB. Dit is het gevolg van een negatievere inschatting van het EMU-saldo in eerdere jaren, wat doorwerkt op de schuld.

Aan de uitgavenkant raamt het CPB nog steeds onderuitputting bovenop de onderuitputting die het ministerie van Financiën voorziet. De historisch hoge onderuitputting vormde tijdens de voorjaarsbesluitvorming aanleiding om opnieuw kritisch te kijken naar de ramingen binnen de departementale begrotingen. Daarbij zijn de middelen in een realistischer kasritme gezet. Als onderdeel hiervan zijn begrote middelen doorgeschoven naar latere jaren als de verwachting is dat ze in de oorspronkelijke planning niet tot besteding komen. Hierbij is in het bijzonder naar de ramingen voor 2024 en 2025 gekeken. Het kabinet wil oog blijven houden voor het realisme van de begroting.

De inkomstenraming van het ministerie van Financiën ligt structureel circa 2 miljard euro hoger dan de CPB raming. Ten opzichte van de totale inkomsten is dit verschil van 0,4% relatief klein. Financiën en CPB gebruiken verschillende ramingsmodellen, maar op hoofdlijnen sluiten de uitkomsten goed op elkaar aan. In het model van Financiën wegen de kasrealisaties wat zwaarder mee, terwijl het CPB-model meer gewicht toekent aan macro-economische relaties. Mede hierdoor komt de raming van Financiën in de latere jaren wat hoger uit voor voornamelijk de inkomensheffing, btw en vennootschapsbelasting.

Tabel 3.1 Overzicht saldo en schuld volgens CPB en het ministerie van Financiën

In procenten bbp	2024	2025	2026	2027	2028
EMU-saldo Ministerie van Financiën	-2,5%	-2,8%	-4,0%	-2,6%	-3,0%
EMU-saldo CPB	-2,0%	-2,1%	-3,3%	-2,6%	-3,2%
Vershil (- = CPB raming positiever)	-0,5%	-0,7%	-0,7%	0,0%	0,2%
EMU-schuld Ministerie van Financiën	47,2%	49,3%	51,4%	52,3%	53,7%
EMU-schuld CPB	46,8%	48,1%	49,5%	50,4%	52,0%
Vershil (+ = CPB lagere schuld)	0,4%	1,2%	1,9%	1,9%	1,7%

BIJLAGE:

TABELLEN STABILITEITSPROGRAMMA 2024

Tabel 1a. Macro-economische vooruitzichten

		2023	2023	2024	2025	2026	2027	2028
	ESA-code	mld. euro	Verandering t.o.v. voorafgaand jaar (%)					
1. Reëel bbp	B1*g	1033,2	0,1	1,1	1,6	1,4	1,2	1,1
2. Nominaal bbp	B1*g		7,8	5,1	4,0	4,1	3,8	3,7
Componenten van het reële bbp								
3. Particuliere consumptieve bestedingen	P.3	449,3	0,4	2,7	2,4	1,9	1,8	1,9
4. Consumptieve bestedingen van de overheid	P.3	259,8	2,6	3,2	0,9	1,4	2,5	1,3
5. Bruto investeringen in vaste activa	P.51	211,6	1,7	-2,8	2,5	1,6	0,8	2,5
6. Voorraadmutaties (Δ)	P.52 + P.53	-4,9	-0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
7. Uitvoer van goederen en diensten	P.6	882,0	-1,2	0,6	2,5	2,2	2,1	2,0
8. Invoer van goederen en diensten	P.7	764,6	-0,7	1,1	3,0	2,6	2,9	3,1
Bijdragen aan reële bbp-groei								
9. Finale binnenlandse vraag		920,8	1,3	1,6	2,0	1,7	1,8	1,9
10. Voorraadmutaties (Δ)	P.52 + P.53	-4,9	-0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
11. Extern saldo van goederen en diensten	B.11	117,4	-0,5	-0,3	-0,1	-0,1	-0,3	-0,5

Bron: CPB. Het cijfer voor de bbp-groei van 2023 is het realisatiecijfer van het CBS.

Tabel 1b. Prijsontwikkelingen

In procenten bbp		2023	2023	2024	2025	2026	2027	2028
	ESA-code Niveau	Verandering t.o.v. voorafgaand jaar (%)						
1. Bbp-deflator		1033,2	7,7	4,0	2,3	2,6	2,6	2,5
2. Particuliere consumptiedeflator		449,3	8,9	1,3	1,8	2,5	2,6	2,5
3. HICP			4,1	2,7	2,5	2,2	2,2	2,2
4. Overheidsconsumptie-deflator		259,8	5,3	4,8	2,8	3,0	2,9	2,7
5. Investeringsdeflator		211,6	4,1	3,3	2,1	2,2	2,1	2,0
6. Uitvoerprijsdeflator (goederen en diensten)		882,0	-0,7	1,1	1,5	1,0	0,9	1,0
7. Invoerprijsdeflator (goederen en diensten)		764,6	-3,2	-0,1	1,4	0,7	0,7	0,8

Bron: CPB

Tabel 2. Begrotingsvooruitzichten van de totale overheid

In procenten bbp		2023	2023	2024	2025	2026	2027	2028
	ESA-code	Niveau	% bbp					
Netto financieringssaldo (EDP B.9) per sector								
1. Totale overheid	S.13	-3,5	-0,3	-2,0	-2,1	-3,3	-2,6	-3,2
2. Centrale overheid	S.1311	-22,3	-2,2	-2,7	-2,9	-3,7	-3,0	-3,5
3. Deelstaten	S.1312							
4. Lokale overheid	S.1313	1,2	0,1	-0,1	-0,1	-0,4	-0,4	-0,4
5. Sociale zekerheidsfondsen	S.1314	17,5	1,7	0,8	0,9	0,8	0,8	0,8
Totale overheid (S13)								
6. Totale inkomsten *	TR	446,6	43,2	42,6	42,8	42,4	42,7	42,6
7. Totale uitgaven	TE	449,5	43,5	44,4	45,0	45,6	45,4	45,9
8. EMU-saldo	EDP B.9	-3,5	-0,3	-2,0	-2,1	-3,3	-2,6	-3,2
9. Rentelasten	EDP D.41	6,5	0,6	0,8	0,8	0,9	1,0	1,1
10. Primair saldo		6,1	0,6	-1,2	-1,3	-2,4	-1,6	-2,1
11. Eenmalige en andere tijdelijke maatregelen		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Componenten inkomsten								
12. Totaal aan belastingen (=12a+12b+12c)		273,3	26,5	26,3	26,1	25,8	25,8	25,9
12a. Belastingen op productie en invoerheffingen	D.2	114,3	11,1	11,1	11,1	11,0	11,3	11,2
12b. Huidige belastingen op inkomen, vermogen, etc.	D.5	156,1	15,1	14,9	14,7	14,5	14,3	14,5
12c. Kapitaalheffingen	D.91	3,0	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
13. Sociale lasten	D.61	131,2	12,7	12,5	13,0	13,0	13,4	13,3
14. Inkomen uit vermogen	D.4	6,8	0,7	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
15. Overige		35,3	3,4	3,2	3,2	3,0	2,9	2,9
16. Totale inkomsten (=6)	TR	446,6	43,2	42,6	42,8	42,4	42,7	42,6
Belastingdruk		404,0	39,1	38,8	38,9	38,7	39,1	39,1
Componenten Uitgaven								
17. Loonsom van werknemers + intermediair verbruik	D.1+P.2	152,8	14,8	14,9	14,7	14,4	14,4	14,3
17a. Loonsom van werknemers	D.1	85,7	8,3	8,5	8,5	8,4	8,5	8,6
17b. Intermediair verbruik	P.2	67,1	6,5	6,3	6,2	5,9	5,9	5,8
18. Sociale uitkeringen (=18a+18b)		213,0	20,6	21,6	22,1	22,2	22,6	22,8
waarvan werkloosheidsuitkeringen		10,7	1,0	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2
18a. Sociale uitkeringen in natura via marktproductie	D.6311 D.63121 D.63131	106,6	10,3	10,8	11,0	11,1	11,5	11,7
18b. Sociale uitkeringen niet in natura	D.62	106,4	10,3	10,7	11,1	11,1	11,2	11,1
19. Rentelasten (=9)	EDP D.41	6,5	0,6	0,8	0,8	0,9	1,0	1,1
20. Subsidies	D.3	16,2	1,6	1,7	1,9	1,8	1,7	1,6
21. Bruto investeringen in vaste activa	P.51	32,1	3,1	3,1	3,2	3,4	3,5	3,7
22. Kapitaaloverdrachten	D.9	6,4	0,6	0,8	0,4	1,1	0,3	0,2
23. Overige		22,4	2,2	1,6	1,9	1,7	1,9	2,1
24. Totale uitgaven (=7)	TE	449,5	43,5	44,4	45,0	45,6	45,4	45,9
25: Overheidsconsumptie (nominaal)	P.3	261,2	25,3	26,0	26,0	25,9	26,3	26,5

Bron: CPB

* vanwege definitieverschillen met het CBS sluiten de totale lasten niet aan bij het cijfer op Statline voor 2023.

Tabel 3. Ontwikkelingen in de schuldpositie van de totale overheid

In procenten bbp	2023	2023	2024	2025	2026	2027	2028
	Niveau	% bbp					
1. Bruto schuld	480,669	46,521	46,830	48,079	49,503	50,373	52,012
2. Mutatie in bruto schuldquote	0,121	-3,612	0,309	1,249	1,423	0,870	1,639

Bron: CPB

Tabel 4a: Impact HVP subsidies

	ESA-code	2023	2024	2025	2026
1. HVP subsidies zoals meegenomen in projecties		0,116%	0,102%	0,075%	0,059%
2. Cash ontvangsten van HVP subsidies vanuit EU		0,116%	0,102%	0,075%	0,059%
Uitgaven gefinancierd door HVP subsidies					
3. Totaal lopende uitgaven		0,087%	0,077%	0,056%	0,045%
<i>Waarvan:</i>					
Loonsom van werknemers	D.1	0,009%	0,008%	0,006%	0,004%
Intermediair verbruik	P.2	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%
Sociale uitkeringen	D.62+D.632	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%
Rente-uitgaven	D.41	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%
Nog te betalen subsidies	D.3	0,070%	0,061%	0,045%	0,036%
Lopende uitkeringen	D.7	0,009%	0,008%	0,006%	0,004%
4. total capital expenditure		0,029%	0,026%	0,019%	0,015%
<i>Waarvan</i>					
Bruto investeringen in vaste activa	P.51g	0,029%	0,026%	0,019%	0,015%
Kapitaaloverdrachten	D.9	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%
Overige kosten gefinancierd door HVP subsidies					
5. Verlaging van belastinginkomsten		N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
6. Andere kosten met impact op inkomsten		N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
7. Financiële transacties		N.A.	N.A.	N.A.	N.A.

Tabel 4b: Impact HVP leningen

Nederland heeft geen leningen als onderdeel van het HVP.